

УТВЕРЖДЕНО
Постановление
Министерства образования
Республики Беларусь
27.07.2017 №93

Вучэбная праграма па вучэбным прадмеце
«Беларуская літаратура»
для X – XI класаў ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі
з беларускай і рускай мовамі навучання і выхавання
(базавы ўзровень)

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Вучэбныя праграмы па беларускай літаратуры для ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі распрацаваны ў адпаведнасці з канцэпцыяй вучэбнага прадмета «Беларуская літаратура». Галоўная мэта навучання прадмету — далучэнне вучняў да мастацтва слова ў кантэксце духоўнага і сацыяльна-гістарычнага жыцця народа і фарміраванне на гэтай аснове мастацкага мыслення, эстэтычных пачуццяў, чытацкай і маўленчай культуры, выхаванне чалавека з глыбокім гуманістычным і дэмакратычным светапоглядам, развітым пачуццём нацыянальнай і асабістай самапавагі, патрыёта, адданага агульначалавечым ідэалам, асобы з выразна выяўленымі творчымі схільнасцямі, здольнай успрыманне прыгожага выкарыстаць для выпрацоўкі стымулу маральнага, інтэлектуальнага і духоўнага развіцця.

Вучэбныя праграмы грунтуюцца на прынцыпах дэмакратызацыі і гуманізацыі навучання, арыентуюць на засваенне духоўных і маральных каштоўнасцей, эстэтычны і творчы характар навучання беларускай літаратуры, улічваюць ўзростава-інтэлектуальныя асаблівасці вучняў.

Беларуская літаратура — дысцыпліна культуралагічнага цыкла, якая паслядоўна і сістэматычна далучае вучняў да мастацтва. Літаратура ва ўстановах агульнай сярэдняй адукацыі — сродак эстэтычнага спасціжэння жыцця, яго маральных норм і вартасцей. Родная літаратура каштоўная сваімі ідэямі і тым асобасным сэнсам, які маюць сюжэт літаратурнага твора, мастацкія вобразы, стаўленне самога аўтара да герояў і падзей, да жыцця і свету. Вывучэнне літаратуры дапамагае вучням убачыць разнастайнасць свету, адкрыць таямніцы пісьменніцкага майстэрства, набыць вопыт маўленчай і творчай дзейнасці, авалодаць культурай чытання, з павагай і любоўю ставіцца да мастацкай кнігі. Такім чынам, у арганічнай сувязі з пазнаннем літаратуры як мастацтва ідзе і працэс фарміравання сістэмы каштоўнасцей арыентацый вучня, адносін яго да жыцця, да людзей, працэс усведамлення сябе асобай. Урок літаратуры — гэта найперш працэс жыццеспазнання, скіраваны на выпрацоўку крытычнага і мадэлюючага тыпаў мыслення. Асаблівая ўвага пры гэтым надаецца развіццю творчых здольнасцей, навыкаў і ўменняў самастойнай працы.

Змест літаратурнай адукацыі ў X—XI класах пабудаваны на гісторыка-храналагічным прынцыпе, што дазваляе працягнуць знаёмства вучняў, распачатае ў IX класе, з асаблівасцямі развіцця беларускага мастацтва слова ў розныя перыяды і спрыяе фарміраванню гістарычнага падыходу да літаратурных з’яў, першапачатковаму разуменню ўзаемасувязей і

ўзаемаўплыву ў творчасці розных пісьменнікаў, успрыманню літаратуры як працэсу. На гэтым этапе навучання ў вучняў інтэнсіўна фарміруецца сістэма каштоўнасных арыентацый, ідэалаў і перакананняў, інтарэсаў і схільнасцей. Таму ў праграму ўключаны творы маральна-этычнай праблематыкі, дзе выяўляюцца канфлікты характараў, ідэй, поглядаў. Мастацкія тэксты размешчаны ў паслядоўнасці, адпаведнай асноўным этапам развіцця літаратуры.

Значным кампанентам зместу літаратурнай адукацыі з'яўляецца сістэма тэарэтыка- і гісторыка-літаратурных паняццяў, звязаных з фарміраваннем уяўленняў аб развіцці і станаўленні мастацтва слова. На III ступені навучання паглыбляюцца веды вучняў пра структуру мастацкага твора, літаратурныя роды і жанры ў гістарычным аспекце, даецца ўяўленне пра асаблівасці творчай манеры, стылю пісьменніка. Асэнсаванне тэарэтычных пытанняў паспрыяе больш глыбокаму ўспрыманню літаратуры як мастацтва. У працэсе вывучэння манаграфічных тэм прадугледжана атрыманне вучнямі крытыка-біяграфічных ведаў пра жыццё і творчасць пісьменнікаў.

Навучанне літаратуры ў X—XI класах можа ажыццяўляцца на базавым і павышаным узроўнях. Базавы ўзровень прадугледжвае знаёмства вучняў з агульнымі тэарэтычнымі асновамі курса, асноўнымі заканамернасцямі і асаблівасцямі развіцця беларускай літаратуры ў пэўны гістарычны перыяд, асэнсаванне знакавых твораў найбольш яркіх прадстаўнікоў мастацтва слова.

На заключным этапе літаратурнай адукацыі актуалізуюцца, паглыбляюцца і сістэматызуюцца веды і ўменні, атрыманыя ў папярэдніх класах, што вядзе да сінтэтычнага асэнсавання літаратуры і яе канкрэтных з'яў на светапоглядным, філасофскім, культуралагічным узроўнях, да ўсведамлення вучнем сябе як асобы і маральнага самавызначэння. На гэта скіраваны розныя віды работы з літаратурным матэрыялам. Акрамя традыцыйных формаў урока, шырока практыкуюцца семінары, дыспуты, чытацкія канферэнцыі і г. д. Метады навучання ў сваёй сукупнасці спрыяюць праяўленню ўсіх функцый літаратуры: пазнавальнай, выхаваўчай, эстэтычнай, эўрыстычнай, камунікатыўнай, геданістычнай. Накіраванасць методыкі на рэалізацыю толькі адной з іх, напрыклад, пазнавальнай, аслабляе ўздзеянне літаратуры на асобу вучня. Агульным патрабаваннем да ўсіх метадаў навучання з'яўляецца зарыентаванасць на эстэтычную сутнасць літаратуры, яе мастацкую спецыфіку. Умелае спалучэнне метадаў навучання з задачамі грамадзянскага, патрыятычнага выхавання робіць працэс спасціжэння ведаў яшчэ больш мэтанакіраваным і выніковым. Назапашванне маральных і эстэтычных уражанняў, наступная іх сістэматызацыя і абагульненне, тэарэтычнае асэнсаванне ўзбагачаюць жыццёвы вопыт вучняў, уплываюць на іх духоўна-інтэлектуальнае

сталенне.

Развіццё асобы пры вывучэнні літаратуры адбываецца ў двух асноўных напрамках: развіваюцца здольнасці агульныя і ўласна мастацкія. Гэты працэс можа быць паспяховым пры ўмове творчай скіраванасці навучання і рэалізацыі спецыяльнай сістэмы аналітычных і творчых заданняў. Дзеля рэалізацыі дыферэнцыраванага падыходу да навучання літаратуры вучням з аналітычным тыпам мыслення мэтазгодна часцей прапаноўваць заданні творчага характару; вучням з развітым эмацыянальным успрыманнем, наадварот, часцей даваць аналітычныя ці абагульняльныя пытанні. Важна скарэктаваць першапачатковае суб'ектыўна-індывідуальнае ўспрыманне, каб вучні маглі паступова ўзнімацца ад эмпірычнага ўзроўню засваення матэрыялу да канцэптуальнага. Гэтаму спрыяюць заданні на выяўленне аўтарскай пазіцыі ў творы, знаёмства з рознымі інтэрпрэтацыямі і ацэнкамі твораў у крытыцы і інш.

З мэтай развіцця пазнавальных інтарэсаў, выхавання мастацка-эстэтычнага густу і фарміравання цэласнага светапогляду вучняў пры навучанні беларускай літаратуры мэтазгодна прадугледжваць рэалізацыю міжпрадметных сувязей перш за ўсё з такімі вучэбнымі прадметамі, як «Беларуская мова», «Руская літаратура», «Гісторыя Беларусі». Міжпрадметныя сувязі актуалізуюцца на ўсіх этапах навучання, іх рэалізацыя ў адукацыйным працэсе ўзбагачае дыялог літаратуры з іншымі відамі мастацтва (жывапіс, музыка, фотамастацтва, кіно, тэатр і інш.), эфектыўна ўздзейнічае на маральна-этычнае, інтэлектуальнае, эмацыянальнае, эстэтычнае развіццё асобы.

Структура ўрокаў беларускай літаратуры і іх форма абумоўліваюцца мэтавымі ўстаноўкамі, узростам вучняў, мастацкай своеасаблівасцю твора, этапамі яго вывучэння. Гутарка і лекцыя, чытанне і абагульненне, аналіз і сачыненне, абарона праектаў і завочная экскурсія, «паэтычная хвілінка» і работа з вучэбным дапаможнікам — усе гэтыя формы навучання маюць сваю спецыфіку, якая праяўляецца ва ўнутранай логіцы разгортвання ўрока, і забяспечваюць такія яго якасці, як цэласнасць, навучальная, выхаваўчая і развіццёвая накіраванасць, праблемнасць, дзейнасны характар, дыялагічнасць.

У адукацыйнай практыцы могуць выкарыстоўвацца як традыцыйныя, так і электронныя сродкі навучання, якія павінны быць скіраваны на дасягненне мэт і задач літаратурнай адукацыі.

Літаратуры ў працэсе адукацыі належыць асаблівая культуратворчая роля: яна здольная пераўтвараць унутраны свет асобы і ўплываць на духоўнае ўзбагачэнне жыцця, рабіць яго па-сапраўднаму цікавым, змястоўным, насычаным. З гэтай прычыны неабходна імкнуцца ўключыць вучняў у працэс пазакласнай работы і выхавання.

Факультатыўныя заняткі, праца літаратурных гурткоў, сістэматычны

выпуск насценных і радыёгазет, бюлетэняў, часопісаў і альбомаў; падрыхтоўка спецыяльных літаратурных стэндаў, тэматычных выставак, аглядаў сучаснай літаратуры; правядзенне літаратурных ранішнікаў, вечароў, віктарын, алімпіяд і святаў, сустрэч з пісьменнікамі, дзеячамі культуры і мастацтва — усё гэта спрыяе стварэнню ў класе атмасферы творчасці, духоўнасці, павагі да кнігі, да мастацкага слова.

Для арганізацыі факультатывных заняткаў па беларускай літаратуры ў X—XI класах распрацавана адпаведнае вучэбна-метадычнае забеспячэнне: вучэбныя праграмы, дапаможнікі для вучняў і настаўнікаў.

На вывучэнне літаратуры ў X—XI класах на базавым ўзроўні адводзіцца 53 гадзіны, з іх 48 гадзін — на вывучэнне твораў, 1 гадзіна — на ўрок па творах для дадатковага чытання, 4 гадзіны — на творчыя работы.

Прапанаваныя праграмай анатацыі да аглядавых і манаграфічных тэм маюць арыентацыйны характар: у іх акрэсліваецца кола праблем, ключавыя моманты, на якія мэтазгодна звярнуць увагу пры вывучэнні і абмеркаванні твораў. Настаўнік засяроджвае ўвагу на асобных пазіцыях, найбольш актуальных у канкрэтных класах.

Са спіса твораў, прапанаваных для дадатковага чытання, настаўнік выбірае тыя, вывучэнне якіх ён лічыць больш дарэчным на пэўным уроку, улічваючы індывідуальныя магчымасці вучняў і наяўнасць тэкстаў у бібліятэчным фондзе¹.

Рэзерв вучэбнага часу настаўнік выкарыстоўвае па сваім меркаванні на чытанне і асэнсаванне літаратурных твораў.

Гадзіны, адведзеныя на творчыя работы, настаўнік размяркоўвае ў адпаведнасці з уласным каляндарным планам.

¹ Творы, прапанаваныя ў спісе для дадатковага чытання, можна знайсці ў кнігах серыі «Школьная бібліятэка», якія знаходзяцца ў бібліятэчным фондзе ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі.

Х клас

(53 гадзіны)

БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА ПЕРШАЙ ТРЭЦІ ХХ ст.

(14 гадзін)

Беларуская літаратура першай трэці ХХ ст. (1 гадзіна).

Актывізацыя літаратурна-грамадскага руху і ўздых культурнага будаўніцтва ў 1920-я гг., пераемнасць у развіцці літаратуры з «нашаніўскім» перыядам.

Літаратурныя аб'яднанні «Маладняк», «Узвышша», «Полымя», іх роля ў гісторыі айчыннага пісьменства. Творчыя здабыткі і пошукі 1920-х гг. Іх спад у 1930-я гг. пад уплывам ідэалагізацыі літаратурнага жыцця. Становішча, у якім апынуліся беларускія пісьменнікі ў 1930-я гг. Стварэнне Саюза савецкіх пісьменнікаў (ССП ССРСР) і яго падраздзялення — Саюза пісьменнікаў Беларусі (1934).

Літаратура Заходняй Беларусі, яе сувязь з агульнаацыянальнай літаратурай.

Тэорыя літаратуры. Літаратурны працэс.

Мастацтва². М у з ы к а: *М. Равенскі*. Песні «Моладзь» (сл. М. Чарота), «Месячыку-Месяц» (сл. У. Жылкі); *А. Туранкоў*. Опера «Кветка шчасця» (п'еса М. Чарота «На Купалле»). Ж ы в а п і с: *В. Волкаў*. «Маладняковец»; *М. Гусеў*. «Партрэт М. Чарота»; *Я. Драздовіч*. Афармленне часопіса «Рунь»; *М. Шагал*. «Мір хацінам, вайна палацам».

М а к с і м Г а р э ц к і. Апавяданне «Літоўскі хутарок» (2 гадзіны).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці пісьменніка.

«Літоўскі хутарок». Суровая праўда пра Першую сусветную вайну, выкрыццё яе антынароднай, антычалавечай сутнасці. Аўтабіяграфічнасць апавядання. Рэалістычная праўдзівасць адлюстравання трагедычнасці народнага жыцця. Гуманістычная канцэпцыя пісьменніка. Вобраз Яна Шымкунаса — бескарыслівага, высакароднага, гуманнага чалавека.

Тэорыя літаратуры. Вобраз апавядальніка (паглыбленне паняцця).

Мастацтва. С к у л ь п т у р а: *Э. Астаф'еў*. Рэльефны партрэт М. Гарэцкага для мемарыяльнай дошкі. Т э а т р а л ь н а е м а с т а ц т в а: спектакль «Атрута» (рэж. *М. Стрыжоў*).

З м і т р о к Б я д у л я. Апавяданне «Бондар» (1 гадзіна).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці пісьменніка.

«Бондар». Вырашэнне тэмы мастака і мастацтва ў кантэксце сацыяльных праблем. Вобраз майстра-працаўніка. Асуджэнне эстэтычнай

2 Разгляд твораў рубрыкі «Мастацтва», якія выкарыстоўваюцца ў якасці ілюстрацыйнага матэрыялу, адбываецца ў першую чаргу з апорай на вядомае і на выбар настаўніка. Дадатковыя гадзіны для знаёмства з такімі творамі вучэбнай праграмай не прадугледжаны.

неразвітасці, чэрствасці і абыякавасці. Мастацкія адметнасці твора: сцісласць, драматызм, псіхалагізм, народная вобразнасць мовы.

У л а д з і м і р Д у б о ў к а. Вершы «Залатая асенняя раніца», «О Беларусь, мая шыршына...», «Пальцы жоўтых кляновых лістоў», «Родная мова, цудоўная мова...» (2 гадзіны).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці паэта.

Асноўныя матывы лірыкі. Услаўленне сілы народа, духоўнасці, вольналюбства чалавека, паэтызацыя красы прыроды, кахання. Высокая культура верша, шчыры лірызм, асацыятыўная вобразнасць, багацце жанравых формаў. Сувязь лірыкі з традыцыямі фальклору, паэзіяй Янкі Купалы, Якуба Коласа, Максіма Багдановіча.

Мастацтва. М у з ы к а: *М. Шчаглоў (Куліковіч)*. Рамансы «О Беларусь, мая шыршына», «А вясна ідзе на Беларусі» (сл. У. Дубоўкі). Ж ы в а п і с: *Н. Шчасная*. «Пісьменнік У. М. Дубоўка»; *П. Драчоў*. Ілюстрацыі да кнігі «Выбраныя творы» У. Дубоўкі (Т. 1—2, 1965).

К а н д р а т К р а п і в а. Байкі «Дыпламаваны Баран», «Махальнік Іваноў»; камедыя «Хто смяецца апошнім» (4 гадзіны).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці пісьменніка.

Байкі. Выкрыццё бескультур'я, амаральнасці, некампетэнтнасці, бяздушнага стаўлення да сумленных працаўнікоў, высмейванне самаўпэўненасці, нахабства, тупасці, падхалімства і іншых чалавечых заган.

«Хто смяецца апошнім». Час напісання твора. Актуальнасць праблем, узнятых у камедыі. Сюжэтная аснова камедыі. Канфлікт у п'есе. Маштабнасць сатырычных вобразаў Гарлахвацкага і Зёлкіна. Эвалюцыя характару Тулягі. Вобразы — носьбіты аўтарскай пазіцыі: Чарнавус, Левановіч, Вера. Сродкі і прыёмы сатырычнай тыпізацыі і індывідуалізацыі. Мова персанажаў як сродак раскрыцця іх характараў. Сцэнічнае жыццё камедыі. Значэнне творчасці Кандрата Крапівы ў развіцці беларускай драматургіі.

Тэорыя літаратуры. Сатырычная камедыя. Канфлікт у драматычным творы (паглыбленне паняцця).

Мастацтва. Т э а т р а л ь н а е м а с т а ц т в а: спектакль «Хто смяецца апошнім» (рэж. *А. Кірзеў*). К і н а м а с т а ц т в а: тэлефільм «Хто смяецца апошнім» (рэж. *У. Корж-Саблін*).

М і х а с ь З а р э ц к і. Апавяданне «Ворагі» (2 гадзіны).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці пісьменніка.

«Ворагі». Лёс Паўла Гуторскага, змагара за рэвалюцыйныя ідэалы, і Ніны Купрыянавай, дачкі памешчыка. Грамадскае і асабістае ў апавяданні. Тэма кахання. Міхась Зарэцкі — майстар вострага сюжэта, мастацкай дэталі, глыбокі псіхолаг.

Тэорыя літаратуры. Мастацкая дэталі (паглыбленне паняцця).

Мастацтва. Тэатральнае мастацтва: спектаклі «Сымон Карызна» (рэж. У. Кумельскі, паводле рамана М. Зарэцкага «Вязьмо»), «Ная» (рэж. М. Кавязін).

Кузьма Чорны. Апавяданне «Макаркавых Волька» (2 гадзіны).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці пісьменніка.

«Макаркавых Волька». Канкрэтна-гістарычны змест твора. Адлюстраванне характэрнай для 1930-х гг. атмасферы падазронасці, недаверу да чалавека. Супрацьпастаўленне гуманістычнай жыццёвай пазіцыі Волькі і агіднай паклёпніцкай дзейнасці Сафрона Дзядзюлі. Асуджэнне ў апавяданні праяў шальмоўства і прыніжэння чалавечай годнасці. Агульначалавечае значэнне праблем, узнятых у творы.

Тэорыя літаратуры. Псіхалагізм у літаратуры.

Мастацтва. Скульптура: З. Азгур. «Пісьменнік Кузьма Чорны»; Э. Астаф'еў. Рэльефны партрэт К. Чорнага для мемарыяльнай дошкі. Жывапіс: І. Ахрэмчык. «Партрэт К. Чорнага»; Х. Ліўшыц. «Янка Купала і Кузьма Чорны ў Печышчах у 1942 годзе».

БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА СЯРЭДЗІНЫ ХХ ст.

(1940-я — СЯРЭДЗІНА 1960-х гг.)

(32 гадзіны)

Беларуская літаратура перыяду Вялікай Айчыннай вайны (1941—1945) (1 гадзіна).

Антываенны пафас і вызваленчыя матывы беларускай паэзіі і публіцыстыкі. Тэма Радзімы, яе будучыні. Паказ суровай праўды вайны, услаўленне мужнасці і гераізму народа-змагаара, асуджэнне здрады Радзіме. Выкрыццё ідэалогіі фашызму. Адлюстраванне трагедыі чалавека на вайне. Перавага лірыкі, публіцыстыкі, сатыры.

Мастацтва. Музыка. І. Лучанок. Раманс-песня «Ёсць у горада слава гордая» (сл. А. Вярцінскага); К. Цесакоў. Раманс-песня «Было ў салдата два полі» (сл. А. Вярцінскага). Скульптура: М. Кандрацьеў. «Загінуўшых чакаюць вечна (удовы вайны)». Жывапіс: В. Грамыка. «Балада пра ваенную маладосць», «Салдаты», «Балада пра апошнюю кулю», «Жанчынам Вялікай Айчыннай прысвячаецца», «З вогненнай вёскі», «Боль вогненнага гадоў. Год 41-ы»; М. Савіцкі. Серыя карцін «Лічбы на сэрцы»; М. Тарасікаў. «Брацкія магілы».

Пятрусь Броўка. Вершы «Будзем сеяць, беларусы!», «Надзя-Надзея», «Родныя словы», «Александрына», «А ты ідзі» (2 гадзіны).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці паэта.

Патрыятычны, вызваленчы пафас твораў паэта перыяду Вялікай Айчыннай вайны, сцвярджэнне няскоранасці беларускага народа, выяўленне палымянай веры ў перамогу. Узмацненне ўвагі да маральна-

этычных і агульначалавечых праблем у лірыцы 1960—1970-х гг. Народна-песенная аснова вершаў Петруся Броўкі, іх мілагучнасць.

Мастацтва. М у з ы к а: У. Мулявін. Песня «Александрына» (сл. П. Броўкі). Ж ы в а п і с: У. Гардзеенка. «Думы пра былое (П. Броўка)»; С. Герус. «Партрэт Петруся Броўкі»; І. Пратасеня. «Партрэт П. Броўкі».

Беларуская літаратура пасляваенных дзесяцігоддзяў (1945—1965) (1 гадзіна).

Умовы развіцця беларускай літаратуры ў пасляваеннае дзесяцігоддзе. Ваенная тэма як цэнтральная ў літаратуры.

Змены ў грамадскай атмасферы сярэдзіны 1950-х гг. і іх дабратворны ўплыў на развіццё беларускай літаратуры. Актыўнае і шматграннае развіццё мастацтва слова. Узвышэнне ў літаратуры народных ідэалаў праўды, сумленнасці, справядлівасці і гуманізму. Узмацненне крытычнага пачатку ў літаратурнай творчасці.

А р к а д з ь К у л я ш о ў. Вершы «Мая Бесядзь», «Над брацкай магілай», «Спакойнага шчасця не зычу нікому...», «Я хаце абавязаны прاپіскаю...», «На паўмільярдным кіламетры...» (3 гадзіны).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці паэта.

Лірыка. Глыбіня лірычнага пачуцця паэта ў найлепшых творах даваеннага часу. Адметнасць вобразнасці і кампазіцыі верша «Мая Бесядзь». Ваенная лірыка Аркадзя Куляшова. Суровая праўда і гуманізм у паказе народнага подзвігу. Трагічнае і лірычнае, фальклорныя матывы ў баладзе «Над брацкай магілай». Пашырэнне тэматыкі ў пасляваеннай лірыцы. Зварот да тэм жыцця і смерці, кахання і вернасці, лёсу і абавязку. Услаўленне чалавека, яго духоўных каштоўнасцей. Развіццё і ўзбагачэнне паэтам класічных традыцый лірыкі. Паэтычнае майстэрства Аркадзя Куляшова.

Тэорыя літаратуры. Лірычны герой (паглыбленне паняцця).

Мастацтва. Ж ы в а п і с: М. Савіцкі. «Партызанская Мадонна (Мінская)»; П. Гаўрыленка. «Вясна», «Сяўба»; М. Сяўрук. «Жніво»; У. Кожух. «Новая дарога»; М. Рагалевіч. «Беларуская калыханка»; А. Бараноўскі. «Пара залатых бяроз»; Г. Вашчанка. «Крылы». В ы я ў л е н ч а е м а с т а ц т в а: Л. Талбузін. Медаль «Аркадзь Куляшоў». М у з ы к а: Э. Наско. Вакальная музыка «Рамансы на вершы А. Куляшова».

М а к с і м Т а н к. Вершы: «Спатканне», «Родная мова», «Каб ведалі», «Мой хлеб надзённы», «Завушніцы», «Працягласць дня і ночы»; паэма «Люцыян Таполя» (4 гадзіны).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці паэта.

Лірыка. Тэмы і вобразы, наватарскі характар танкаўскай паэзіі. Сцвярджэнне нязломнай духоўнай сілы народа. Матыў адзінства пакаленняў. Адметнасць лірыкі перыяду Вялікай Айчыннай вайны. Пашырэнне тэматыкі ў пасляваеннай паэзіі. Філасофскі роздум пра

чалавека, яго жыццёвае прызначэнне. Увага да духоўнага свету чалавека, агульначалавечых каштоўнасцей. Свабодны верш у паэзіі Максіма Танка.

«Люцыян Таполі». Праблема мастака і мастацтва ў паэме. Увасабленне свабодалюбства, таленавітасці народа ў вобразе Люцыяна Таполі. Спалучэнне эпічнага і лірычнага пачаткаў у творы. Выкарыстанне сродкаў паэтызацыі і гратэску ў паэме.

Тэорыя літаратуры. Верлібр (свабодны верш).

Мастацтва. М у з ы к а: Я. Глебаў. Раманс «Нарач»; У. Мулявін. Раманс «Завушніцы»; П. Падкавыраў. Раманс «Не шкадуйце, хлопцы, пораху»; Ю. Семяняка. Рамансы «Нарач», «Ганна»; Д. Смольскі. Рамансы «Быць чалавекам я рад», «Ля гэтых сосен»; Ю. Талеснік. Раманс «Завушніцы»; Э. Тырманд. Рамансы «Каб ведалі», «Мой хлеб надзённы». С к у л ь п т у р а: А. Бембель. «Уз'яднанне Заходняй Беларусі». Ж ы в а п і с: С. Вярсоцкі. «Возера Нарач»; С. Герус. «Партрэт М. Танка»; Я. Зайцаў. «Партрэт М. Танка»; Н. Шчасная. «Партрэт М. Танка».

Я н к а Б р ы л ь. Апавяданне «**Memento mori**» (1 гадзіна).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці пісьменніка.

«Memento mori». Паказ вайны ў творы. Маральны подзвіг старога селяніна ў творы. Уменне аўтара ўбачыць гераічнае за рамкамі бытавых сцэн. Асуджэнне фашызму ў апавяданні. Глыбокае разуменне народнага гераізму. Урачыстая танальнасць аўтарскага маўлення.

Мастацтва. С к у л ь п т у р а: С. Вакар. «Пісьменнік Я. Брыль». Ж ы в а п і с: М. Будавей. «Партрэт Я. Брыля»; В. Грамыка. «Партрэт Я. Брыля».

П і м е н П а н ч а н к а. Вершы: «Краіна мая», «Герой», «Толькі лісцем рабін шалахні...», «Родная мова», «Крык сойкі», «Той дзень прапаў і страчаны навекі...», «Спарышы» (3 гадзіны).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці паэта.

Лірыка. Патрыятычны пафас ваеннай паэзіі Пімена Панчанкі. Гераічнае і трагічнае ў вершах аб Радзіме і яе абаронцах. Роздум пра сэнс жыцця, гуманныя адносіны паміж людзьмі ў пасляваенных творах. Вернасць праўдзе жыцця. Спавядальны характар, адкрытасць, шчырасць лірычнага пачуцця. Бескампраміснасць паэтычнага слова. Публіцыстычная заостранасць верша, разнастайнасць рытміка-інтанацыйнага малюнка, багацце сродкаў мастацкага выяўлення.

Тэорыя літаратуры. Выяўленне аўтарскай пазіцыі ў творы (паглыбленне паняцця).

Мастацтва. М у з ы к а: П. Падкавыраў. Фрагменты з вакальнага цыкла «Партызаны» (сл. Я. Купалы, М. Танка, П. Панчанкі); В. Іваноў. «Тапаліны звон» (сл. П. Панчанкі). Ж ы в а п і с: Я. Батальёнак. «Далягляды»; М. Будавей. «Партрэт Пімена Панчанкі».

І в а н М е л е ж. Раман «**Людзі на балоце**» (6 гадзін).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці пісьменніка.

«Людзі на балоце». Творчая гісторыя, тэматыка і праблематыка «Палескай хронікі». Шматгранныя нацыянальныя характары ў рамане. Майстэрства раскрыцця ўнутранага свету галоўных герояў Васіля Дзятла і Ганны Чарнушкі. Настойлівае імкненне Васіля да самасцвярджэння і незалежнасці, яго сціпласць, цяроплівасць, працавітасць, разгубленасць у складаных жыццёвых абставінах. Драматычны лёс Ганны.

Нетрадыцыйны падыход аўтара да раскрыцця псіхалогіі заможных сялян. Розныя адносіны да людзей, працы, будучыні ў старога Глушака і яго сыноў. Драматызм становішча Глушака ў час калектывізацыі. Вастрыня драматычнай калізій.

Чалавек і прырода ў творы. Псіхалагічнае майстэрства Мележа-празаіка. Нацыянальная самабытнасць творчасці Івана Мележа і яе агульначалавечая значнасць.

Тэорыя літаратуры. Стыль пісьменніка (паглыбленне паняцця). Традыцыі і наватарства.

Мастацтва. Жывапіс: *Г. Ваічанка*. «Маё Палессе»; *А. Гараўскі*. «Пінскія балоты»; *Ю. Зайцаў*. «Людзі Палесся»; *Н. Шчасная*. «Партрэт Івана Мележа». Выяўленчае мастацтва: *Л. Талбузін*. Медаль «Іван Мележ». Кінамастацтва: кінафільм «Людзі на балоце» (рэж. *В. Тураў*). Тэатральнае мастацтва: спектакль «Людзі на балоце» (рэж. *А. Гарцук*).

Уладзімір Караткевіч. Аповесць «Дзікае паляванне караля Стаха»; раман «Каласы пад сярпом тваім» (кніга першая «Выйсце крыніц»; другая кніга «Сякера пры дрэве» — раздзелы I, II, VII, XII, XVII) (8 гадзін).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці пісьменніка.

«Дзікае паляванне караля Стаха». Канкрэтна-гістарычная аснова твора. Каларыт, атмасфера мінулай эпохі (80-я гады XIX ст.). Роздум аб прызначэнні чалавека на зямлі, аб лёсе беларускага народа, узаемасувязі розных гістарычных эпох. Праблемы добра і зла, кахання, мужнасці і гераізму. Вобразы Андрэя Беларэцкага, Андрэя Свеціловіча і Надзеі Яноўскай. Асаблівасці кампазіцыі твора.

«Каласы пад сярпом тваім». Гістарычная аснова рамана. Духоўны воблік галоўнага героя твора Алеся Загорскага. Прадстаўнікі дваранства ў рамане (Даніла Вежа-Загорскі, Хаданскія, Кроер). Характэрнае кахання Алеся Загорскага і Майкі Раўбіч. Своеасаблівасць мастацкага стылю рамана. Дынамічнасць сюжэта. Месца і роля лірычных адступленняў і пейзажных малюнкаў. Вобразная сімволіка. Сувязь рамана з паэтыкай народных балад і легенд.

Тэорыя літаратуры. Рамантычнае і рэалістычнае адлюстраванне жыцця ў літаратуры (паглыбленне паняццяў).

Мастацтва. Музыка: *Я. Глебаў*. Раманс «Любы мой»; *Л. Мурашка*.

Раманс «Дагарэў за брамай неба край»; *Д. Смольскі*. Опера «Сівая легенда»; *У. Солтан* *У.* Опера «Дзікае паляванне караля Стаха». С к у л ь п т у р а: *С. Вакар*. «Пісьменнік *У. Караткевіч*». Ж ы в а п і с: *У. Зінкевіч*. «Партрэт *У. Караткевіча*»; *М. Будавей*. «Партрэт *У. Караткевіча*». К і н а- і т э л е-м а с т а ц т в а: «Дзікае паляванне караля Стаха» (рэж. *В. Рубінчык*); «Кніганошы» (рэж. *У. Трацянкаў*); «Ладдзя распачы» (рэж. *Л. Тарасаў*); «Лісце каштанаў» (рэж. *У. Забэла*); «Маці ўрагану» (рэж. *Ю. Марухін*); «Памяць каменя» (сцэн. *У. Караткевіч*); «Сведкі вечнасці» (сцэн. *У. Караткевіч*); «Сівая легенда» (рэж. *Б. Парэмта*); «Сіняя-сіняя» (рэж. *Н. Арцімовіч*); «Жыццё і ўзнясенне Юрася Братчыка» (рэж. *У. Бычкоў*); «Чорны замак Альшанскі» (рэж. *М. Пташук*).

А н д р э й М а к а ё н а к. «Зацюканы апостал» (3 гадзіны).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці драматурга.

«Зацюканы апостал». Жанравая адметнасць п'есы. Спалучэнне ў творы камічнага і трагічнага. Умоўнасць часу і месца дзеяння. Характарыстыка персанажаў, іх сімвалічнасць і падкрэсленая абагульненасць. Маральна-этычны змест камедыі, сцвярджэнне аўтарам духоўных агульначалавечых каштоўнасцей. Майстэрства Андрэя Макаёнка ў абмалёўцы характараў.

Тэорыя літаратуры. Трагікамедыя. Моўная характарыстыка персанажаў (паглыбленне паняцця).

Мастацтва. Ж ы в а п і с: *М. Будавей*. «А. Макаёнак». Т э а т р а л ь н а е м а с т а ц т в а: спектакль «Зацюканы апостал» (рэж. *Б. Луцэнка*).

Рэзерв вучэбнага часу

(1 гадзіна)

Паўтарэнне і падагульненне вывучанага за год

(1 гадзіна)

У с я г о: на вывучэнне твораў — 48 гадзін;

на ўрок па творах для дадатковага чытання — 1 гадзіна;

на творчыя работы — 4 гадзіны.

Спіс твораў для завучвання на памяць

Уладзімір Дубоўка. «Родная мова, цудоўная мова...».

Аркадзь Куляшоў. «На паўмільярдным кіламетры...».

Пімен Панчанка. «Герой».

Іван Мележ. Урывак з рамана «Людзі на балоце» (ад слоў «Як тая рабіна, цвіла ў гэтае лета Ганна...» і да слоў «...так і відаць — маладосць, сіла ў кожнай жылачцы!»).

Спіс твораў для дадатковага чытання

Янка Брыль. «Галя».
Максім Гарэцкі. «Роднае карэнне».
Зб. «Душа мая тужлівая» (уклад. Віктар Шніп).
Уладзімір Жылка. Вершы.
Міхась Зарэцкі. «Кветка пажоўклая».
Зб. «Іскры вечнага агню» (уклад. А.А. Васілевіч і інш.).
Уладзімір Караткевіч. «Чазенія».
Аркадзь Куляшоў. «Маналог».
Міхась Лынькоў. Апавяданні.
Андрэй Макаёнак. «Трыбунал».
Андрэ Маруа. «Пакаранне золатам».
Іван Мележ. «Подых навальніцы».
Андрэй Мрый. «Запіскі Самсона Самасуя».
Іван Навуменка. «Сасна пры дарозе».
Стэфан Цвэйг. «Нябачная калекцыя».
Міхась Чарот. Вершы.
Кузьма Чорны. «Пошукі будучыні».
Антуан дэ Сент-Экзюперы. «Планета людзей».

Асноўныя віды вусных і пісьмовых работ па літаратуры ў X класе

Чытанне і паўнаўартаснае ўспрыманне мастацкіх тэкстаў.

Выразнае чытанне мастацкіх твораў.

Складанне простага і разгорнутага плана ўласнага вуснага і пісьмовага паведамлення.

Вусны і пісьмовы пераказ урыўка з эпічнага твора з элементамі аналізу.

Вуснае і пісьмовае сачыненне-апісанне выгляду героя, карціны прыроды і інш. (на падставе вывучаных твораў), сачыненне-разважанне па праблеме, узнятай пісьменнікам.

Даклад або рэферат на літаратурную тэму па адной крыніцы.

Рэцэнзія, тэзісы, канспект літаратурна-крытычнага артыкула або лекцыі настаўніка.

Водгук на самастойна прачытаную кнігу, прагледжаныя кінафільм, тэлеперадачу, спектакль.

Складанне бібліяграфіі па тэме, прапанаванай настаўнікам.

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзеянасці вучняў X класа

У выніку засваення беларускай літаратуры вучні павінны **ведаць:**

- шляхі і галоўныя этапы развіцця беларускай літаратуры ў XX ст.;
- асноўныя эпохі і напрамкі, роды і жанры літаратуры;

- асноўныя звесткі пра жыццёвы і творчы шлях пісьменнікаў;
- змест, праблематыку, сістэму вобразаў вивучанага твора;
- асноўныя прыметы рамантычнага, рэалістычнага і мадэрнісцкага тыпаў мастацкай творчасці;
- псіхалагічныя прыёмы раскрыцця характару ў мастацкім творы;
- асноўныя тэарэтыка-літаратурныя паняцці, прадугледжаныя праграмай;
- тэксты, рэкамендаваныя праграмай для завучвання на памяць;

умець:

- вызначаць асноўныя праблемы літаратурнага твора;
- характарызаваць літаратурнага героя;
- аналізаваць прыёмы раскрыцця характару ў мастацкім творы;
- самастойна ацэньваць вивучаныя творы з улікам іх мастацкай спецыфікі і абгрунтоўваць гэту ацэнку;
- рыхтаваць вусны (або пісьмовы) разгорнуты адказ на праблемнае пытанне па вивучаным творы, карыстаючыся літаратуразнаўчымі крыніцамі;
- пісаць сачыненне па вивучаных творах;
- складаць план і канспект літаратурна-крытычнага артыкула;
- рыхтаваць даклад або рэферат на літаратурную тэму;
- рыхтаваць вусны і пісьмовы водгук на самастойна прачытаную кнігу, прагледжаныя кінафільм, тэлеперадачу, спектакль;
- пісаць рэцэнзію на самастойна прачытаную кнігу, прагледжаныя кінафільм, тэлеперадачу, спектакль;
- супастаўляць (на аснове асабістых уражанняў) літаратурны твор з ілюстрацыямі да яго, а таксама з яго кіна- і тэлеэкранізацыямі;
- карыстацца рознай даведачна-інфармацыйнай літаратурай;

валодаць:

- навыкамі абагульнення, сістэматызацыі і супастаўлення вивучанага, выяўлення адметных рыс характару герояў, тыповага ў іх паводзінах, адносінах да жыцця;
- уменнямі і навыкамі вуснага і пісьмовага маўлення, лагічнага і выразнага выказвання думак, дастатковым запасам маўленчых сродкаў;
- навыкамі параўнання літаратурных твораў з творамі жывапісу, музыкі, тэатра і інш.;
- рознымі відамі літаратурна-творчай дзейнасці (напісанне сачынення, даклада, рэферата і інш.);
- навыкамі працы з навукова-крытычнай і даведачнай літаратурай па вызначанай тэме (літаратурна-крытычнымі артыкуламі, слоўнікамі, даведнікамі, энцыклапедыямі, інтэрнэт-рэсурсамі і інш.).

ХІ клас

(53 гадзіны)

БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА ПЕРЫЯДУ 1960 — ПАЧАТКУ 1990-х гг.

(32 гадзіны)

Агляд (1 гадзіна).

Беларуская літаратура — мастацкае адлюстраванне жыцця і духоўнага развіцця народа. Жанравыя і тэматычныя пошукі ў літаратуры, паглыбленне яе чалавеказнаўчага і гуманістычнага зместу. Узмацненне аналітызму ў даследаванні мінулага і сучаснасці.

Узбагачэнне светабачання беларускіх паэтаў, іх жанрава-стылёвыя пошукі (Максім Танк, Пімен Панчанка, Аркадзь Куляшоў, Анатоль Вярцінскі, Яўгенія Янішчыц, Алесь Разанаў, Генадзь Пашкоў, Казімір Камейша і інш.). Грамадзянскасць і маральна-этычная скіраванасць пафасу паэтычнай творчасці. Павышаная цікавасць да філасофскіх праблем, складаных пытанняў чалавечага жыцця.

Тэматыка і праблематыка беларускай прозы (Васіль Быкаў, Іван Мележ, Уладзімір Караткевіч, Іван Шамякін, Іван Навуменка, Міхась Стральцоў, Віктар Казько, Іван Пташнікаў, Алесь Адамовіч, Янка Брыль, Віктар Карамазяў, Янка Сіпакоў, Алесь Жук, Генрых Далідовіч і інш.).

Здабыткі ў жанрах драмы і камедыі (п'есы Андрэя Макаёнка, Міколы Матукоўскага, Аляксея Дударава і інш.). Праблемнасць, канфліктная аснова твораў беларускіх драматургаў.

І в а н Ш а м я к і н. Раман «Сэрца на далоні» (5 гадзін).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці пісьменніка.

«Сэрца на далоні». Праблематыка рамана. Вастрэня канфлікту. Рэтраспектыўны зварот да падзей вайны. Роля кар'ерыста Гукана, які хавае праўду аб актыўнай падпольнай дзейнасці доктара Савіча. Прынцыповасць і рашучасць Кірылы Шыковіча ў выкрыцці Гукана. Партызанскае мінулае Яраша. Вобраз Зосі Савіч, яе жыццёвы лёс.

Маладое пакаленне ў рамане. Няўстойлівасць жыццёвай пазіцыі Славіка Шыковіча. Складаны шлях духоўнага станаўлення Тараса. Праблема ўзаемаадносін бацькоў і дзяцей, неабходнасць выхавання маладога пакалення. Сімволіка назвы твора.

Тэорыя літаратуры. Жанр рамана (паглыбленне паняцця).

Мастацтва³. Ж ы в а п і с: М. Будавей. «Партрэт Івана Шамякіна»; Н. Шчасная. «Снежныя зімы (партрэт пісьменніка Шамякіна)»; У. Маслені-

³ Разгляд твораў рубрыкі «Мастацтва», якія выкарыстоўваюцца ў якасці ілюстрацыйнага матэрыялу, адбываецца ў першую чаргу з апорай на вядомае і на выбар настаўніка. Дадатковыя гадзіны для знаёмства з такімі творамі вучэбнай праграмай не прадугледжаны.

каў. «Мае бацькі ў маі 1945 года». Тэатральнае мастацтва: спектаклі «Трывожнае шчасце», «Сэрца на далоні», «І змоўклі птушкі» (па творах І. Шамякіна). Кінамастацтва: мастацкія фільмы «Гандлярка і паэт» (рэж. С. Самсонаў), «Вазьму твой боль» (рэж. М. Пташук).

Васіль Быкаў. Аповесці «Сотнікаў», «Знак бяды» (7 гадзін).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці пісьменніка.

«Сотнікаў». Вобразы Сотнікава і Рыбака ў творы, глыбокі псіхалагізм у іх распрацоўцы. Уменне Сотнікава змагацца да канца ў любых абставінах; вернасць перакананням. Трагічны фінал Сотнікава. Вобраз Рыбака, яго спрытнасць і лоўкасць. Здадніцтва дзеля захавання свайго жыцця. Духоўная смерць Рыбака. Праблема выбару на вайне: героі ці ахвяры лёсу. Мастацкая дасканаласць твора.

«Знак бяды». Актуальнасць маральна-філасофскай праблематыкі аповесці. Маштабнасць характараў галоўных герояў — Петрака і Сцепаніды. Глыбокі псіхалагізм аповесці. Зварот аўтара да эпизодаў даваеннага жыцця з мэтай больш глыбокага раскрыцця характараў. Выкрыццё жорсткасці, бесчалавечнасці фашызму. Паказ прыслужнікаў акупацыйнага рэжыму. Мастацкая сімволіка твора.

Значэнне творчасці Васіля Быкава для развіцця беларускай літаратуры.

Тэорыя літаратуры. Выяўленне аўтарскай пазіцыі ў мастацкім творы (паглыбленне паняцця). Вобразы-сімвалы, іх роля ў тэксце.

Мастацтва. Жывапіс: М. Будавай. «Партрэт В. Быкава»; М. Данцыг. «Партрэт В. Быкава»; А. Кашкурэвіч. Ілюстрацыі да аповесцей В. Быкава «Пайсці і не вярнуцца», «Яго батальён»; Г. Паплаўскі. Ілюстрацыі да аповесцей В. Быкава «Дажыць да світання», «Сотнікаў»; У. Тоўсіч. «Васілю Уладзіміравічу Быкаву прысвячаецца»; альбом «Васілёва зорка». Кінамастацтва: трохсерыйны тэлевізійны фільм «Доўгія вёрсты вайны» (рэж. А. Карпаў); фільмы «Абеліск» (рэж. Р. Віктараў), «Дажыць да світання» (рэж. М. Ярышоў, В. Сакалоў), «Знак бяды» (рэж. М. Пташук), «Трэцяя ракета» (рэж. Р. Віктараў), «Узыходжанне» (рэж. Л. Шэпіцька), «У тумане» (рэж. С. Лазніца).

Міхась Стральцоў. Апавяданне «Сена на асфальце» (2 гадзіны).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці пісьменніка.

«Сена на асфальце». Эцюды-ўспаміны пра маладосць, каханне, жыццёвыя праблемы і клопаты. Вобраз аўтара-апавядальніка, яго «самая патаемная і самая душэўная думка» — прымірыць горад і вёску. Прырода ў творы. Глыбокі лірызм апавядання. Адметнасць кампазіцыі.

Тэорыя літаратуры. Унутраны маналог (паглыбленне паняцця).

Ніл Гілевіч. Вершы «Край мой беларускі, край...», «Ах, якая над Гайнай купальская ноч!...», «Страціў слова, страціў спадчыннае слова...», «Паклон табе, мой беларускі краю!...» (2 гадзіны).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці пісьменніка.

Шырокі тэматычны змест паэзіі. Любоў да Бацькаўшчыны, клопат пра яе лёс, шанаванне роднай мовы, захаванне культурнай спадчыны, паэтызацыя прыроды. Глыбокі лірызм, песеннасць вершаў, фальклорныя матывы ў творчасці паэта.

Мастацтва. Ж ы в а п і с: *М. Андруковіч*. «Лагойскі краявід»; *М. Бушчык* «Відная ноч». Г р а ф і к а: *А. Лапіцкая*. «Гучаць над Палессем старажытныя песні». М у з ы к а: *І. Лучанок*. Песня «Я хаджу закаханы» (сл. Н. Гілевіча); *Э. Ханок*. Песня «Вы шуміце, бярозы...» (сл. Н. Гілевіча); кампакт-дыск «Аксамітавы вечар»; кампакт-дыск «Нашы песні» (ансамбль «Сябры»).

І в а н Ч ы г р ы н а ў. Апавяданне «Дзівак з Ганчарнай вуліцы» (2 гадзіны).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці пісьменніка.

«Дзівак з Ганчарнай вуліцы». Памяць мінулай вайны і лёс старога лесніка Дземідзёнка. Зварот да традыцыйных каштоўнасцей, гармонія чалавека з прыродай, людзьмі, самім сабой. Вобраз аўтара-апавядальніка.

Мастацтва. Ж ы в а п і с: *В. Грамыка*. «Па-над Прыпяццю. 1941 год»; *А. Малішэўскі*. «Мы вернемся»; *І. Белановіч*. «Сустрэча з недалёкім мінулым».

І в а н Н а в у м е н к а. Апавяданне «Сямнаццатай вясной» (2 гадзіны).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці пісьменніка.

«Сямнаццатай вясной». Паказ лёсу моладзі ў гады вайны з фашызмам. Раскрыццё ў творы характараў Цімоха, Стасі і іншых герояў. Эмацыянальнасць зачыну апавядання, лірызм аповеду. Сімвалічнасць вобраза бэзу.

Тэорыя літаратуры. Сюжэт і яго элементы, пазасюжэтныя кампаненты твора (паглыбленне паняццяў).

Р ы г о р Б а р а д у л і н. Вершы «Неруш», «Яна адна, зямля вякоў...», «Заспаная раніца мжыстая...», «Чалавек не ўзнікае так...» (2 гадзіны).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці пісьменніка.

Свет Радзімы-Беларусі ў паэзіі Рыгора Барадуліна, выяўленне пачуцця любові да зямлі бацькоў. Услаўленне роднага слова як духоўнай святыні. Роздум пра сэнс чалавечага жыцця. Шчырасць, даверлівасць пачуццяў, тонкі псіхалагізм і экспрэсіўнасць у вершах. Асаблівасці паэтычнага майстэрства Рыгора Барадуліна.

Мастацтва. Ж ы в а п і с: *В. Жолтак*. «Восеньская сімфонія»; *І. Рэй*. «Зямля мая беларуская».

Я ў г е н і я Я н і ш ч ы ц. Вершы «Ты пакліч мяне. Пазаві...», «Чаму ніколі не баюся я...», «Не воблака, а проста аблачынка...»,

«Любоў мая...» (2 гадзіны).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці паэтэсы.

Тэматычная палітра паэзіі Яўгеніі Янішчыц: малая радзіма, казачная палеская прырода, вясковы і гарадскі побыт, лірыка кахання. Разнастайнасць пафасу ў творах: ад мажорнага, радаснага да сумнага, трывожнага.

Г е о р г і й М а р ч у к. Навелы «Канон Гарыні», «Канон Маці» (2 гадзіны).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці пісьменніка.

Жанрава-стылёвая спецыфіка твораў, іх спавядальнасць. Захапляльнае падарожжа па радзіме пісьменніка, асэнсаванне жыцця палешукоў, іх традыцый. Мудрасць разумення чалавечага шчасця і іншых духоўных каштоўнасцей.

Мастацтва. К і н а м а с т а ц т в а: фільм «Ліст да Феліні» (рэж. Д. Зайцаў).

А л я к с е й Д у д а р а ў. П'еса «Князь Вітаўт» (3 гадзіны).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці пісьменніка.

«Князь Вітаўт». Наватарскі падыход драматурга да ўвасаблення далёкага мінулага. Жанравая адметнасць твора, асаблівасці яго кампазіцыі. Вітаўт і Ягайла як вобразы-тыпы. Маральна-этычнае завастрэнне канфлікту. Праблема асабістага шчасця ў п'есе. Сцвярджэнне ў творы галоўных каштоўнасцей на зямлі: любові, еднасці, згоды і міру.

Тэорыя літаратуры. Гістарычная драма.

Мастацтва. Т э а т р а л ь н а е м а с т а ц т в а: спектаклі «Вечар» (рэж. В. Мазынскі), «Князь Вітаўт» (рэж. В. Раеўскі, Б. Герлаван), «Радавыя» (рэж. В. Раеўскі, Б. Герлаван).

А л е с ь Р а з а н а ў. «Радзіма...», «У крузе», «Спадчына», «Кожны народ мае...», «Горад» (2 гадзіны)

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці пісьменніка.

Філасофска-інтэлектуальны кірунак творчасці: суадносіны агульначалавечага (быццёвага) і нацыянальна-гістарычнага (асабістага). Тэма Бацькаўшчыны ў лірыцы паэта. Адметнасць творчай індывідуальнасці. Жанрава-стылёвыя асаблівасці лірыкі. Асацыятыўная вобразнасць.

Роля Алеся Разанава ў развіцці традыцый беларускай філасофскай паэзіі.

БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА НА СУЧАСНЫМ ЭТАПЕ

(14 гадзін)

Агляд (1 гадзіна).

Літаратурны працэс у Беларусі на сучасным этапе. Змяненне ролі літаратуры ў жыцці грамадства. Новая літаратурная сітуацыя.

Грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў Беларусі».

Знаёмства з літаратурнымі часопісамі («Полымя», «Маладосць» і інш.) і публікацыямі ў іх твораў сучасных аўтараў.

Паэзія (2—3 аўтары на выбар настаўніка) (4 гадзіны).

Паглыбленне агульначалавечага, маральна-філасофскага, гуманістычнага зместу лірыкі, яе грамадзянска-публіцыстычнага і індывідуальна-асобаснага пачаткаў. Разнастайнасць творчых індывідуальнасцей у сучаснай паэзіі, пошукі і наватарства: Алесь Бадак, Міхась Башлакоў, Навум Гальпяровіч, Мар'ян Дукса, Мікола Мятліцкі, Міхась Пазнякоў, Зоя Падліпская, Генадзь Пашкоў, Алесь Разанаў, Юрась Свірка і інш.

Проза (2—3 аўтары на выбар настаўніка) (6 гадзін).

Тэматыка і сацыяльна-філасофская праблематыка сучаснай прозы. Асэнсаванне пісьменнікамі стасункаў асобы і грамадства, повязі часоў і пакаленняў: Алесь Савіцкі. «Пісьмо ў рай»; Уладзімір Сцяпан. Навела «Адна капейка»; Іван Чыгрынаў. «Вяртанне да віны»; Святлана Алексіевіч. «У вайны не жаночае аблічча»; Іван Навуменка. «Вір»; Янка Сіпакоў. «Кулак» і інш.

Драматургія (1—2 аўтары на выбар настаўніка) (3 гадзіны).

Асноўныя тэндэнцыі ў развіцці беларускай драматургіі на сучасным этапе. Традыцыі драматургіі Кандрата Крапівы і Андрэя Макаёнка, творчае выкарыстанне гэтых традыцый маладзейшымі пісьменнікамі. Узмацненне цікавасці да гістарычнага мінулага: Алесь Петрашкевіч «Меч Рагвалода» і інш. Новыя мастацка-эстэтычныя тэндэнцыі ў сучаснай беларускай драматургіі: Сяргей Кавалёў і інш.

Мастацтва. Жытцёвыя і сцэнарыі: *І. Рэй.* «З вогненнай вёскі», «Боль вогненных гadoў. Год 41-ы», «Беларуская восень», «Поры года»; *У. Гоманаў.* «Партрэт А. Петрашкевіча». **Тэатральнае мастацтва і кінамастацтва:** спектаклі «Адкуль грэх?» (рэж. *П. Малчанаў, А. Краўчук*, па творы А. Петрашкевіча), тэлеспектакль «Прарок для Айчыны» (па творы А. Петрашкевіча).

Рэзэрв вучэбнага часу

(1 гадзіна)

Паўтарэнне і падагульненне вывучанага за год

(1 гадзіна)

У сярэдзіне года: на вывучэнне твораў — 48 гадзін;

на ўрок па творах для дадатковага чытання — 1 гадзіна;

на творчыя работы — 4 гадзіны.

Спіс твораў для завучвання на памяць

Міхась Стральцоў. Урывак з апавядання «Сена на асфальце» (пачынаючы са слоў «О зямля! Ты даеш нам тугу па небе...» і да слоў «...гэта ўсё ж лепш, чым не любіць нічога»).

Ніл Гілевiч. «Паклон табе, мой беларускі краю!...».
Яўгенія Янішчыц. «Ты пакліч мяне. Пазаві...».
Верш з сучаснай беларускай паэзіі (на выбар вучняў).

Спіс твораў для дадатковага чытання

Паэзія

Міхась Баілакоў. Зб. «Нетры».
Ніл Гілевiч. «Родныя дзеці».
Васіль Зуёнак. Зб. «Лета трывожных дажджоў».
Мікола Мятліцкі. Зб. «Замкнёны дом».
Ніна Мацяш. Зб. «Душою з небам гаварыць».
Генадзь Паішкоў. Зб. «У далонях свету».
Алесь Пісьмянкоў. Зб. «Я не памру, пакуль люблю».
Алесь Разанаў. Зб. «У горадзе валадарыць Рагвалод».
Людміла Рублеўская. Зб. «Замак месячнага сям'я».
Віктар Шніп. Зб. «Балада камянёў».

Проза

Янка Брыль. Зб. «З людзьмі і сам-насам».
Васіль Быкаў. «Абеліск».
Алесь Марціновіч. «Цяпло колішніх вогнішчаў» (1-2 эсэ, гістарычныя аповесці на выбар настаўніка).
Іван Навуменка. «Хлопцы самай вялікай вайны».
Іван Чыгрынаў. «У ціхім тумане».
Эрнэст Хемінгуэй. «Стары і мора».
Іван Шамякін. «Непаўторная вясна» (першая аповесць пенталогіі «Трывожнае шчасце»).

Драматургія

Аляксей Дудараў. «Радавыя».
Алесь Петрашкевіч. «Напісанае застаецца».
Іван Чыгрынаў. «Следчая справа Вашчылы».

Асноўныя віды вусных і пісьмовых работ па літаратуры ў XI класе

Чытанне мастацкага твора і паўнаўважанае яго ўспрыманне.
Выразнае чытанне мастацкіх твораў.
Складанне плана ўласнага вуснага і пісьмовага выказвання.
Разгорнутыя і сціслыя вусныя адказы на праблемныя пытанні, даклады і паведамленні на літаратурную тэму (з выкарыстаннем адной або некалькіх крыніц).
Ідэйна-мастацкі аналіз літаратурнага твора ў адносінах зместу і формы.
Аргументаванне ўласнай ацэнкі герояў і падзей.
Устанаўленне асацыятыўных сувязей літаратурных твораў з творамі

іншых відаў мастацтва.

Складанне тэзісаў і канспектаў прачытаных літаратурна-крытычных артыкулаў.

Падрыхтоўка і абарона рэфератаў, вучэбных праектаў на літаратурную тэму, у тым ліку з мультымедычным суправаджэннем (па вывучаных творах).

Сачыненне-разважанне паводле праграмных твораў.

Водгукі і рэцэнзіі на самастойна прачытаную кнігу, прагледжаныя кінафільм, тэлеперадачу, спектакль, твор жывапісу або музыкі.

Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці вучняў XI класа

У выніку засваення беларускай літаратуры вучні павінны **ведаць:**

- асноўныя звесткі пра жыццёвы і творчы шлях пісьменнікаў;
- асноўныя ідэйна-маральныя праблемы вывучаных твораў;
- асноўныя жанравыя і стылёвыя асаблівасці праграмных мастацкіх твораў;
- спецыфіку літаратуры як мастацтва слова, літаратурныя роды і жанры;
- асноўныя тэарэтыка-літаратурныя паняцці, прадугледжаныя праграмай;
- асноўныя перыяды развіцця нацыянальнай літаратуры;
- асаблівасці, якія вылучаюць беларускую літаратуру сярод іншых літаратур свету, складаюць яе ўнікальнасць, адметнасць;
- асаблівасці рамантычнага, рэалістычнага і мадэрнісцкага тыпаў мастацкай творчасці;
- тэксты, рэкамендаваныя праграмай для завучвання на памяць;

умець:

- узнаўляць мастацкія карціны, створаныя пісьменнікам;
- аналізаваць твор з улікам яго ідэйна-мастацкай цэласнасці і аўтарскай пазіцыі;
- вызначаць асноўную праблематыку твора;
- выяўляць асноўныя адметнасці стылю (творчай індывідуальнасці) пісьменніка;
- характарызаваць героя твора, супастаўляць герояў аднаго або некалькіх твораў;
- абгрунтоўваць сваю ацэнку прачытанага твора;
- весці дыялог па прачытаных творах, улічваць чужы пункт гледжання на твор і аргументавана адстойваць сваё меркаванне;
- пісаць сачыненні на літаратурную тэму;
- карыстацца літаратуразнаўчымі крыніцамі і даведачнымі матэрыяламі (энцыклапедыямі, даведнікамі, слоўнікамі літаратуразнаўчых

тэрминаў, інтэрнэт-рэсурсамі і інш.).